

HANNA HALLGREN

”Vi ska skapa den nya kvinnan som är stolt över vad hon är!”

Om figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s betydelse
för lesbiska feminister under 1970- och 1980-talen i Sverige

Inledning: En ny sorts kvinna skapas ...

Vi är starka – vi är vackra
vi är många som älskar varann
vi är fler än ni tror här på jorden
och se, nu kommer vi fram.
Vi skall synas, vi skall enas,
för den lesbiska fronten är här.
Vi ska skapa den nya kvinnan
som är stolt över vad hon är
(Lesbisk Front i Stockholm 1978, 20)

I sångtexten ovan, som skrevs av lesbiska feminister i Stockholm under 1970-talet, framträder en älskande, fri, stark och självständig kvinna. Det är en ny sorts lesbisk kvinna, som kan kallas för *kvinnoidentifierad*, och vars ställning kom att bli ytterst central inom 1970- och 1980-talens lesbiska feminism. Till den kvinnoidentifierade kvinnans karaktär hörde att hon ansågs vara feministiskt medveten och aktivt välja systerskap. Hon kunde både primärt identifiera sig med och begära kvinnor, och

undgick därmed mansidentifikation; d.v.s. att som kvinna betrakta sig själv genom männens ögon och göra sig till ett objekt. Själva begreppet ”den kvinnoidentifierade kvinnan” myntades 1970 av den USA-baserade gruppen Radicalesbians i manifestet *The woman-identified woman* (2000, 233–7).¹ Manifestet, som översattes ett flertal gånger till svenska, kom att få avgörande betydelser både för 1970-talets svenska lesbiska socialistiska radikalfeminism och för 1980-talets lesbiska kulturfeminism. Under 1980-talets andra hälft kom dock ”den kvinnoidentifierade kvinnan” att utmanas av en ny sorts lesbisk feminism, vilken vilade på postmoderna idéer.²

Syftet med denna artikel, vilken bygger på teoretiska insikter och empiriskt textmaterial från min avhandling *När lesbiska blev kvinnor* (2008), är att gestalta vad jag kallar för *figurationen* (se definition nedan) ”den kvinnoidentifierade kvinnan”:s betydelse för lesbiska feminister i Sverige under 1970- och 1980-talen. För att uppfylla syftet ställer jag ett antal forskningsfrågor: Varför blev *figurationen* ”den kvinnoidentifierade kvinnan” så viktig för 1970- och 1980-talens lesbiska feminister? Genom vilket slags idéinnehåll? Hur gestaltades *figurationen* då den uttrycktes av lesbiska socialistiska radikalfeminister respektive lesbiska kulturfeminister? Och vari bestod den lesbiska postmodernismens kritik av ”den kvinnoidentifierade kvinnan”?

Artikels analytiska begrepp och material

Det för artikeln centrala begreppet *figuration*, som jag alltså kopplar samman med ”den kvinnoidentifierade kvinnan”, hämtas från filosofen Rosi Braidotti (1994; 2002). Det berör ett figurativt och alternativt sätt att tänka, och handlar vidare om ett slags materiell och politisk kartläggning av situerade och kroppsliga positioner (2002, 2). Begreppet ska sålunda knytas till levda och kroppsliga erfarenheter; det kan betraktas som en politiskt informerad karta, vilken framvisar våra egna och situerade (lokala) perspektiv. En viktig aspekt av Braidottis *figurationstänkande* är att det önskar uttrycka visioner genom att teoretisera kring en alternativ kvinnlig feministisk subjektivitet; d.v.s. en subjektivitet som utgår från kvinnors egna villkor, och tar deras kroppsliga

erfarenheter som utgångspunkt. Braidotti understryker att figurationer som uttrycker alternativ feministisk subjektivitet, söker ta ansvar för sin (politiskt präglade) lokalitet. Därför blir det viktigt att denna (ansvarigjorda) subjektivitet förstås som könad, klass- och åldersbestämda och så vidare (1994, 3–4). Också i artikelns figuration, ”den kvinnoidentifierade kvinnan”, ingår en alternativ kvinnlig feministisk subjektivitet som en viktig komponent. Till detta, liksom till att lesbiska feminister både kroppsligt (psykiskt, fysiskt/utseendemässigt) och genom symboliska strävanden (kulturell och politisk produktion/handling) eftersträvar att bli kvinnoidentifierade, återkommer jag.

I artikeln används tre centrala analytiska begrepp för att påvisa figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s betydelser: *gränser*, *medvetenhet* och *(om)förhandling*. Begreppen hämtas från de USA-baserade forskarna Verta Taylor och Nancy E. Whittier (1992, 104–29) som studerar sociala rörelser. Med gränser åsyftas de sociala, psykologiska och fysiska strukturer som skapar skillnader mellan en utmanande grupp (här: lesbiska feminister) och dominant (överordnade) grupper. Gränser uppmärksammar inte bara att och hur en underordnad grupp skiljer sig från det omgivande samhället, utan också de likheter och gemensamheter som etableras inom den egna gruppen. Begreppet medvetenhet refererar till ”det tolkningsraster som uppstår ur en grupps kamp med att definiera och förverkliga sina medlemmars gemensamma intresse, det vill säga sådana intressen som står i opposition till den (sammhälls)dominerande ordningen” (108, min övers.). Även begreppet politisk medvetenhet kan användas, eftersom det centrala är att kollektiva aktörer analyserar sitt missnöje på en samhälleligt strukturell nivå, istället för att se det som rotat i personliga eller individuella misslyckanden.³ (Om)förhandling berör de sätt på vilka en grupp (visionärt) omförhandlar innehåll och betydelse av etablerade föreställningar kring exempelvis kropp, sexualitet, kön och identitet. I artikeln fokuserar jag framförallt på hur kvinnorna, med hjälp av figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”, omförhandlar etablerade betydelser av och föreställningar om identitet, kropp, kön och sexualitet – genom politiskt aktivistisk textproduktion.⁴

Det empiriska material jag analyserar har i förstone producerats av lesbiska feminister i den stockholmska gruppen Lesbisk Front. Gruppen hette tidigare Grupp Viktoria och hade bildats 1973 inom RFSL, men valde 1976 att lämna förbundet. Samtidigt bytte gruppen namn till Lesbisk Front, och kom att bli en nationell rörelse med kvinnor från Stockholm, Göteborg och Malmö. 1979 bytte gruppen återigen namn till Lesbiska Feminister. Dess verksamhet avtog vid 1980-talets början, för att mer eller mindre avstanna helt kring decenniets mitt. Artikeln rymmer även, och särskilt berör det materialet från 1980-talet, texter författade av lesbiska feminister som inte tillhörde Lesbisk Front, men som tillför den lesbiska feminismen nya tankar och perspektiv.⁵

Från könsavvikare till idealkvinnor: Ett manifest och dess betydelse

För att förstå varför figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan” blev så viktig för 1970- och 1980-talens lesbiska feminister i Sverige är det värdefullt att känna till något om det samkönade begärets historia. Genom ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s entré kunde lesbiska feminister nämligen omförhandla betydelsen av vad det innebar att vara lesbisk, och göra upp med tankegods, historiskt och samtida, som påbjöd att homosexuella kvinnor, till följd av sitt samkönade begär, inte var riktiga kvinnor. Alltsedan 1800-talets andra hälft hade det skapats teorier inom medicin, biologi, psykologi och sexualvetenskap som diskvalificerade lesbiska från att vara riktiga kvinnor (Lindholm 1994, 141–59). Dessa vetenskaper studerade de homosexuellas psykofysiska konstitution, och homosexualitet uppfattades till exempel höra samman med hormonella rubbningar, könslig inversion, yttre avvikande könskaraktäristik, mental instabilitet eller en störd psykosexuell utveckling. Förslagen om homosexualitetens orsaker och uttrycksformer varierade, men samlade sig kring föreställningen att det samkönade begäret, utöver att beteckna en sexuell perversion, också betecknade ett patologiskt och (köns)avvikande beteende och en (köns)avvikande personlighet (Hallgren 2008, 31–8).

Teorierna som diskvalificerade lesbiska från att vara riktiga kvinnor

ersatte en tidigare uppfattning rörande den samkönade kärleken mellan kvinnor som en romantisk och asexuell vänskap. Kvinnan hade nämligen länge, som könsvarelse, uppfattats sakna en egen sexualitet. Övergången från romantiska och asexuella väninnor till en könsmässig diskvalificering av homosexuella kvinnor hörde samman med en generell sexualisering av kvinnor. En sexualisering som i sin tur sammanfaller med kvinnorörelsens och kvinnoemancipationens framväxt under 1800-talets andra hälft. Det antifeministiska samhällssvaret på den nya och frigjorda kvinnan var inte bara att förse henne med en demoraliserande sexualitet, utan också att betrakta henne som okvinnlig. Dessutom beskrevs hennes begär ofta som riktat mot andra kvinnor. Därmed blev hon en fara för hela samhället, eftersom hon svek den familjeinstitution på vilken det vilade (Faderman 1981, 233).

När lesbiska feminister under 1970- och 1980-talen i Sverige danar sina självbilder i överensstämmelse med figurationen "den kvinnoidentifierade kvinnan", omförhandlar de alltså den historiska synen på samkönad kärlek – och skapar själva aktivt en egen bild. Deras kvinnoidentifierade kroppar, identiteter och sexualiteter överskrider, menar jag, både synen på samkönad kärlek mellan kvinnor som asexuell, och de teorier som betraktade homosexuella kvinnor som manhaftiga könsavvikare. Som kvinnoidentifierade kvinnor är de, kort sagt, både *lesbiska* (i betydelsen sexuella) och *kvinnor* (rörande könstillhörighet).

Det är möjligheterna att skapa nya och politiskt betydelsebärande diskurser för att förstå lesbiskhet som gör Radicalesbians *The woman-identified woman* till en så viktig text för lesbiska feminister i Nordamerika, Europa och Sverige (Phelan 1989, 39; Stein 1997, 35; Hallgren 2008, 46–52). Manifestet, som första gången presenterades på konferensen The Second Congress to Unite Women i New York 1970, uppriktar en autonom lesbiskfeministisk politik, och omförhandlar betydelsen hos "lesbisk", så att ordet likställs med kvinnligt oberoende. Texten rymmer, kort sagt, ett idéinnehåll som ger lesbiska kvinnor möjligheter att bejaka sig själva som *kvinnor* och *lesbiska*, genom att beskriva den lesbiska kvinnan som en kvinnoäktets hjältinna som kämpar för ett fullödigt människoblivande:

What is a lesbian? A lesbian is the rage of all women condensed to the point of explosion. She is the woman who, often beginning at an extremely early age, acts in accordance with her inner compulsion to be a more complete and freer human being than her society – perhaps then, but certainly later – cares to allow her. (Radicalesbians 2000, 233)

Att manifestet hade stor betydelse för svenska lesbiska feminister, omvittnar de många översättningarna av texten, att det förekom politiska möten på vilka kvinnoidentifikation diskuterades, liksom att lesbiskfeministiska skrifter och tal direkt – och ibland även bokstavligen – lät sig influeras av texten (Hallgren 2008, 46–7, 233–4).⁶ Lesbisk Front-medlemmen Eva Bohlin höll exempelvis ett tal på Grupp 8:s kvinnofest den 8 mars 1976, i vilket influenserna från manifestet och dess viktläggande vid kvinnoidentifikation tydligt slår igenom:

Åttonde mars är internationella kvinnodagen.
För mej och mina systrar i Lesbisk Front är varje dag en kvinnodag.
Vi är kvinnor som älskar och prioriterar kvinnor.
Vi är kvinnor som ser oss själva och andra kvinnor som subjekt.
Vi är kvinnor som arbetar politiskt i kvinnokampen
tillsammans med andra kvinnor.
(”8 mars 1976 / Tal hållet vid Grupp 8:as kvinnofest, Stockholm”, opag.)

I *The woman-identified woman* byggs den nya förståelsen av lesbiskhet upp av flera centrala komponenter. Genusforskaren Dana R. Shugar (1995, 25), framhåller fem särskilt viktiga moment: en definition av homosexualitet, en analys av samhällets inskränkta syn på lesbiskhet, en förklaring till lesbiskhetens placering i feminismen, en analys av kvinnors beroende av män, samt en uppmaning till alla kvinnor att skapa nya – och kvinnoidentifierade – betydelser av vad det innebär att vara kvinna. Den länk som sammanbinder dessa moment är en bejakande och politiserad syn på lesbiskhet. Precis som Shugar skriver, diskuterar manifestet homosexualitet och heterosexualitet som *inautentiska* kategorier, vilka produceras av ett sexistiskt samhälle. Genom att historisera

lesbiskhet och manlig homosexualitet förmår manifestet både beskriva de underordnade funktioner som lesbiska och bögar har i samhället, och påstå att hetsen mot lesbiska historiskt drabbat alla kvinnor som sökt leva självständigt. På så vis lyckas Radicalesbians historisera sexuella kategorier, understryka grundläggande skillnader mellan lesbiska *kvinnor* och homosexuella *män*, och upprätta ett intimt samband – inte olikt Adrienne Richs lesbiska kontinuum (1980) – mellan den lesbiska kvinnan och alla kvinnor som eftersträvar frihet i manssamhället.

En särskilt central punkt i *The woman-identified woman* menar jag är att texten omdefinierar lesbiskhet så att den förklaras bilda det yttersta beviset på *politisk solidaritet* mellan kvinnor. I manifestet står: "Our energies must flow toward our sisters, not backward toward our oppressors." (2000, 236) Denna utsaga gäller både det politiska och det privata livet, sfärer som den lesbiska feminismen gjorde en hederssak av att inte åtskilja. Genom att knyta lesbiskheten till politisk kvinnosolidaritet kom den att uppvärderas samtidigt som dess sexuella implikationer tonades ned. Manifestet förklarar att lesbiskhet snarare är ett *politiskt val* än ett sexuellt alternativ. Radicalesbians beskrev alltså lesbiskhet som en sann kvinnoidentifikation på livets alla områden, och som det ultimata politiska valet för kvinnor som önskade göra slut på kvinnoförtrycket. I förlängningen föreställdes lesbiskheten som en central komponent i kampen mot alla slags förtryck.⁷

Den lesbiska feminismens samtidshistoriska sammanhang

Den nya förståelsen som lesbiska kvinnor upprättar av sig själva som "kvinnoidentifierade", måste placeras i sitt samtidshistoriska sammanhang. Ett sådant utgjordes av den politiska radikaliserings, först liberal och sedan vänsterorienterad, som utmärkte det svenska 1960-talet. Både liberalismen, vilken ofta tolkats som ett uppror mot en föråldrad moral, liksom den påföljande vänsterradikaliserings, ska sättas i samband med de nya sociala rörelsernas uppkomst under 1960-talets andra hälft. Då uppstod nya vänstergrupperingar och "den nya vänstern" etablerades som begrepp. Även i övriga Europa och Nordamerika märktes vänsterradikaliserings, inte minst genom student-, Black Power-, anti-

kärnvapen-, antikrigs-, gay- och kvinnorörelsen, vilka alla var rörelser som hungrade efter samhällsförändringar (Salomon 1996; Thörn 1997; Östberg 2002; Lundberg 2003).

Det politiskt radikala 1960-talet utgör alltså en bakgrund till att 1970-talet kom att bli det decennium då (den nya) kvinno-, homo- och den särorganiserade lesbiskfeministiska rörelsen etablerades, intensifierades och radikaliserades i Sverige.⁸ För de lesbiska feministerna gällde att deras organisering började i Riksförbundet för Sexuellt Likaberättingande, RFSL, för att sedan övergå till en särorganisering med samarbetspartners inom kvinnorörelsen (Lindeqvist 2003; Isaksson 2007; Hallgren 2008). Särorganiseringen och det nya lesbiskfeministiska idéinnehåll på vilket denna vilade, bidrog till en ny medvetenhet kring, och grundläggande omdefiniering av, vad det betydde att vara lesbisk. Till detta omdefinieringsarbete tillförde som nämnts figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan” centralt teoretiskt, ideologiskt och politiskt stoff. I samband med att lesbiska feminister tolkade sina identiteter som kvinnoidentifierade, menar jag att deras förståelse av lesbiskhet kom att skilja sig från de (ofta äldre) homosexuella kvinnornas identitetsförståelse. Den sistnämnda gruppen hade nämligen bedrivit sin kamp tillsammans med männen i RFSL i egenskap av, som det först kallades, ”en erotisk minoritet”, och senare som ”homosexuella kvinnor” eller ”kvinnliga homosexuella”. Tidigare generationers kvinnor hade alltså viktat sin kamp åt ”homosexualiteten”, vilken borde erkännas som en fullgod *sexualitet* vid sidan av heterosexualiteten (Hallgren 2008, 177–200). Några större diskussioner rörande skillnader mellan homosexuella män och kvinnor vad anbelangade *kön* hade däremot inte förts upp på den politiska agendan. I samband med sin särorganisering valde lesbiska feminister att liera sig med kvinnorörelsen – som *kvinno* och *lesbiska*. De uppfattade nämligen inte sin lesbiskhet som en ”erotisk minoritet”, stående i motsatsförhållande till heterosexualiteten, utan snarare som en variant av den kvinnliga sexualiteten. Den lesbiska sexualiteten kunde t.o.m. lyftas fram som den mest ideala kvinnosexualiteten, eftersom den var politiskt medveten – d.v.s. helt och fullt kvinnoidentifierad. Genom omdefinieringar av den lesbiska identiteten ska-

pade lesbiska feminister sålunda nya gränser mot både homosexuella kvinnor och män. De homosexuella kvinnorna ansågs tolka sig själva utifrån en förfeministisk – i betydelsen politiskt omedveten – förståelse av lesbiskhet, och bögnarna betraktades i förstone som män med en problematisk manssexualitet.

I samband med särorganiseringen eftersträvade lesbiska feminister samarbete med andra kvinnorörelseaktivister. För den svenska kvinnorörelsen under 1970-talet, gällde att lesbiskhet inte hade förts upp till politisk diskussion. Det var alltså först genom att lesbiska feminister själva politiserade sin lesbiskhet, som "sexualitet" (vid sidan av kön och klass) som analytisk och politisk variabel introducerades i den svenska kvinnorörelsen, till vilka grupper såsom Grupp 8, Arbetets Kvinnor och Kvinnoligan i Lund hörde (Isaksson 2007; Hallgren 2008). Inledningsvis mötte de lesbiska feministerna en hel del motstånd från de heterosexuella feministerna. Den sistnämnda gruppen kunde t.ex. ha svårt att förstå vad lesbiska hade i kvinnorörelsen att göra (enligt en "borde ni inte kämpa med bögnarna istället"-logik), eller mena att lesbiskhet snarare var ett sexuellt – och privat – fenomen än ett politiskt. Dessutom framkom uppfattningen att lesbiska spelade (kvinna/man)rollspel, vilket tolkades som politiskt och ideologiskt bakåtsträvande (Hallgren 2008, 230–57).

Den lesbiksosialistiska radikalfeminismen skapar en kvinnoidentifierad kvinna

Vad innebar det då att lesbiska feminister under 1970-talet börjar politisera världen och sina egna identiteter i överensstämmelse med figuren "den kvinnoidentifierade kvinnan"? Organisationsmässigt tar de steget och lämnar RFSL, och söker kontakt med kvinnorörelsen. 1976 presenterar sig stockholmska Lesbisk Front för första gången i Grupp 8:s tidskrift *Kvinnobulletinen* nr 2–3 i en artikel med rubriken "Vi är feminister, socialister, lesbiska" (28). Det är viktigt att lägga märke till ordens ordningsföljd – *feminister, socialister, lesbiska* – vilken kan uppfattas som de lesbiska feministernas första, och lite försiktiga, försök att föra upp lesbiskhet på den svenska kvinnorörelsens agenda. Samma år,

den 8 mars, håller Lesbisk Front-medlemmen Eva Bohlin som nämnts ett tal för gruppens räkning i samband med en kvinnofest i Stockholm, arrangerad av Grupp 8. I talet framhålls tre former av förtryck som drabbar lesbiska kvinnor: "Kapitalets förtryck / Patriarkatets förtryck / Heterosexuell fostran, som splittrar oss i / intellekt, känsla och sexualitet." (Hallgren 2008, 233)⁹

Det är den lesbiska 1970-talsfeminismens analys av sexualitet, klass och kön som sidoordnade förtrycksformer som medför att jag kallar den för *lesbiksocialistisk radikalfeminism*.¹⁰ Jag menar att lesbiskheten kom att politiseras på två vis. För det första förklarades att lesbiskhet undertrycktes i samhället på ett sätt som inte bara drabbade lesbiska, utan alla kvinnor som sökte leva självständigt. De lesbiska feministerna skapade, för det andra, en ny definition av lesbiskhet, genom vilken *kvinnoidentifierad lesbiskhet* bildade ett politiskt bevis på solidaritet mellan kvinnor. Genom att delta i så kallade medvetandehöjande basgrupper tillsammans med andra kvinnor kunde en kvinnoidentifierad kvinna utvecklas till ett fullödigt subjekt utan falskt medvetande – hon valde alltid kvinnor före män, och förslösade ingen energi på patriarkatet.¹¹ Dessutom ansågs hon vara en kvinna som, med utgångspunkt i en konstruktivistisk förståelse av sexualiteten, på ett politiskt informerat sätt, kunde välja sin sexualitet. Mot bakgrund av denna valmöjlighet ställer de lesbiska feministerna en ny fråga: om nu kvinnor kan välja att leva och älska med kvinnor, finns det då överhuvud orsaker för feministiskt medvetna kvinnor att (*välja att*) leva med män?

Lesbiska feminister kallade sig också socialister, och tog en tydlig vänsterpolitisk ställning för den undertryckta arbetarklassen. Dessutom politiserade de lesbiska feministerna kön, eftersom kvinnor ansågs underordnas just till följd av att de var kvinnor. Även om den lesbiska feminismen inte, som radikalfeminismen, menade att förtrycket av kvinnor var den grundläggande förtrycksformen, utan just arbetade med sidoordnade maktasymmetrier, så erhöll de mycket inspiration från denna feminism. Från radikalfeminismen i USA hämtades t.ex. idéerna till själva politiseringen av lesbiskhet, bejakandet av könsseparatism, liksom tanken på att det fanns en god kvinnlig och en destruktiv manlig sexualitet.

Det finns i materialet många indikationer på att lesbiska feminister, genom att söka (om)dana sig själva i enlighet med figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”, skapar gränser mot (ofta äldre) homosexuella kvinnor. Den nya lesbiskfeministiska självbilden modelleras alltså i ett motsatsförhållande till bilden av ”den gamla homosexuella kvinnan”. Den sistnämnda anses vara en kvinna som anpassat sig efter negativa föreställningar och kännetecken som tillskrivits henne utifrån – av majoritetssamhället. Till ”den gamla homosexuella kvinnans” negativa karaktär anför lesbiska feminister komponenter såsom manhaftighet, att inte ha ”kommit ut”, att vara apolitisk, liksom att spela rollspel enligt heterosexuellt mönster. Den lesbiska feministen däremot, är kvinnoidentifierad, har ”kommit ut”, och politiserar sin lesbiskhet som ett aktivt val. Dessutom understryker lesbiska feminister att de inte ägnar sig åt (köns)rollspel, utan aktivt eftersträvar relationer som egalitära subjekt. Nedan presenteras materialexempel som just påvisar lesbiska feminister gräns-, medvetenhets- och (om)förhandlingsarbete visavi äldre homosexuella kvinnor.

I arbetet med att skapa nya självdefinitioner, tar lesbiska feminister avstånd ifrån alla former av mansidentifikation. Epitetet ”manhaftig” hade nämligen använts alltsedan 1800-talets andra hälft för att benämna den avvikande könskategori hos kvinnor som ägnade sig åt avvikande sexuellt beteende; d.v.s. åt samkönad kärlek.¹² Därför fanns det centrala politiska skäl för kvinnoidentifierade lesbiska feminister att göra motstånd mot denna karaktäristik. Men i samband med sitt motståndsarbete skapade de lesbiska feministerna alltså också gränser gentemot homosexuella kvinnor. I rapportboken *Öppet brev om lesbisk kärlek* (1977) diskuterar journalisten och den lesbiska aktivisten Kri Bohm t.ex. en så kallad ”truckis”-identitet:

Alla – män som kvinnor – har både manliga och kvinnliga egenskaper. Om en kvinna märker att hon attraherar en annan kvinna, ligger det nära till hands att tro att det beror på något maskulint drag. Att det är där tyngdpunkten ska läggas om man vill nå framgång: klä sig manhaftigt, klippa håret kort etc. [---]

Många kvinnor har haft ett manligt stadium som de passerat. Osäkerhet, rädsla och sökandet efter sin egen identitet gör att man gömmer sig i en till synes trygg roll.

En del fastnar i rollspelet, och de blir ofta isolerade. De vågar inte ta det avgörande steget och utveckla sin personlighet. Istället bygger de ut ett manligt skal.

De inbillar sig att tryggheten sitter i den stoppade kavajen och den tuffa rösten.

Dessa kvinnor kallas ”truckisar” och ses med oblida ögon av icke-truckisar. Och så har det redan här bildats skilda läger inom en – i samhällets ögon – så homogen grupp som lesbiska kvinnor.

Det är ”truckis”-typen människor tänker på när de inbillar sig att den ena kvinnan spelar man och den andra kvinna i ett lesbiskt förhållande.

(1977, 33–4)

Till den maskulina kvinnans kroppsliga karaktäristik hör inte endast attribut såsom kort hår och stoppad kavaj. Hon talar dessutom med tuff röst och gömmer sig i en manlig roll. Intressant är att Bohm inte skiljer på om mansrollen spelas av en man eller en kvinna. Själva könet uppfattas vara av underordnad betydelse. Det avgörande menar jag är att manligheten, också om den uttrycks av homosexuella ”truckisar”, kodas som destruktiv. I *Öppet brev om lesbisk kärlek* beskrivs manhaftigheten vidare som en fas. Den är lätt att hamna i under en period, efter att en kvinna upptäckt sin lesbiskhet. Men för att utvecklas till en mogen och kvinnoidentifierad kvinna, som till fullo accepterat sig själv och öppet står för sin lesbiskhet, måste stadiet passeras. En 20-årig stockholmsk lesbisk front-kvinna berättar för Kri Bohm:

För ett par år sedan föll jag för det här med rollspel och spelade kille. Jag ville vara tuff och säker och hade cigarettens i mungipan.

Alltid bar jag långbyxor och pösiga skjortor och tröjor för att inte mina bröst skulle synas. Och så hade jag lagt mig till med en tufft vaggande gång à la amerikansk cowboy.

Min mamma höll på att få slag, och jag förstär henne helt och fullt.

Nu har jag kommit över den perioden. Jag har accepterat mig själv och visar ganska öppet att jag är lesbisk.

Om någon frågar mig så berättar jag det utan omsvep. Jag mår bra av att kunna vara ärlig och får mycket stöd av kompisarna i Lesbisk Front.

I början sprang jag på klubbarna i Stockholm för att få kontakt. Jag var rädd och osäker och alltid lite på dojan för att våga gå dit. Nu har jag en säkerhet i mig själv och behöver inte den ytliga gemenskap klubbblivet ger. (1977, 32–3)

I citatet uppfattas att uttrycka manhaftighet och att *öppet visa* sin lesbiskhet inte alls stämma överens med varandra. Och detta trots att manhaftighet ju kunde ha betraktas som ett sätt att överskrida förväntningarna på kvinnligt kön och visuellt agera enligt samhällets förväntningar på homosexuella kvinnor som maskulina. I texten uppstår en skillnad mellan att agera enligt samhälleliga föreskrifter på hur homosexuella kvinnor ska uppträda, och att uppträda som öppet lesbisk och kvinnoidentifierad. Här blir två olika paradigmer synliga för hur samkönad kärlek mellan kvinnor kan uttryckas. Det första paradigmet, som rymmer den (ofta äldre) maskulina kvinnans homosexualitet, inbegriper inte något tal om öppenhet. Det andra paradigmet, vilket utgår från den (ofta yngre) lesbiska och kvinnoidentifierade kvinnan, kräver en öppen och politiskt definierad lesbiskhet. Därför behöver en homosexuell kvinnas manlighet överhuvud inte korrespondera med "öppenhet" rörande sexualitet. Snarare tvärtom, eftersom öppenheten till stor del var en generationsfråga. Detta tema diskuteras av etnologen Pia Lundahl (1998, 86) som menar att äldre generationers lesbiska uppskattade kamrater som visade diskretion rörande talet om sexualitet. Diskretionen kunde uppvisas och avkrävas av både manhaftiga och feminina kvinnor. Vidare kunde kvinnor vara visuellt och rumsligt synliga som homosexuella, men detta var inte liktydigt med någon öppenhet kring sexualiteten. Först under 1970-talet diskuteras "öppenhet" och "att komma ut" av homosexuella själva som något positivt. Att öppenheten fick betydelse hörde samman med en radikalare gaypolitik, vilken krävde att lesbiska och bögar som en förtryckt minoritet skulle ges plats

i samhället (Petersson 2000, 11–25). I utbyte skulle dessa leva öppet som homosexuella. Att tala om ”öppenhet” eller ”att komma ut” före 1970-talet är, menar jag, inkorrekt. Det fanns helt enkelt ingen minoritetsstatus att komma ut *som* eller någon fungerande synlig subkultur att komma ut *i*. RFSL arbetade från 1950- till 1970-talet främst med att skydda och garantera medlemmarnas anonymitet. Under 1970-talet börjar förbundet understryka betydelsen av att vara öppet homosexuell. Sociologerna Margareta Lindholm och Arne Nilsson (2002, 20) knyter öppenhet till kvinnor inom den lesbiska kvinnorörelsen, och menar att den öppna lesbiska identiteten var viktig för dem. I materialet märks en önskan från yngre kvinnor, att även de äldre ska ”komma ut”. Så säger t.ex. Kerstin, medlem i stockholmska Lesbisk Front, i *RFSU-bulletin* nr 5 1977: ”Det har börjat hända saker, öppenheten är större. De äldre homosexuella kvinnorna borde egentligen också ställa upp och tala ut om sin homosexualitet, öppet erkänna den lesbiskhet de i hemlighet levt med hela livet. Men det är kanske väldigt svårt för dem att göra det...” (12) Att politisk samhörighet med andra lesbiskfeministiska kvinnor var betydelsefull för den nya, öppna och kvinnoidentifierade lesbiska kvinnan omvittnar informanten Saga i Britt-Marie Norbergs, Mari Melins och Marie Niskanens pedagogikuppsats ”Den förbjudna frukten” (1976).¹³ Saga berättar att hon som ett tecken på öppenhet bär Lesbisk Fronts märke:

Jag försöker nu prata om min lesbiskhet på ett naturligt sätt, att tala om det som andra pratar om sina heterofila liv. Lesbisk Front-märket har jag alltid på mig, utom på jobbet. Jag känner mig hela tiden medveten om att jag har det, men det känns bra att bära det. Folk tittar väldigt på det, många avbryter sig mitt i en mening och börjar stirra. Det kan vara riktigt roande. Märket gör också att det är lätt att börja tala med andra om lesbianismen. (1976, 130)

Värt att notera är att Saga inte bär märket på jobbet, d.v.s. öppenheten sträcker sig inte in på livets alla områden. Denna omständighet kan förstås i ljuset av att det ännu inte fanns några lagar som skyddade mot

diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning, och att det därför kunde föreligga risk för trakasserier och uppsägning om ens lesbiskhet blev känd.

Öppenheten kom alltså att bli viktig för lesbiskfeministiska kvinnoidentifierade identiteter. En annan identitetsmarkör, som även den accentuerade gränser mellan kvinnoidentifierade lesbiska feminister och homosexuella kvinnor, var tanken på lesbiskhet som ett politiskt informerat val. De förstnämnda menade att kvinnor kunde *välja* att leva lesbiskt av politiska orsaker, eftersom en öppen och vald lesbiskhet skapade politiskt motstånd mot patriarkat och kapitalism. Förstås revolterade en öppen och vald lesbiskhet också mot bilder av lesbiska som sjuka och mentalt avvikande. Till grund för den öppna lesbiskheten låg ett personligt och aktivt val. Men även om lesbiskhet nu kunde väljas, kvarstod bland lesbiska feminister essentialistiska idéer om sexualiteten. Framst gällde detta de skilda sätt på vilka kvinnlig och manlig sexualitet ansågs komma till uttryck: kvinnans sexualitet var diffus, romantisk och omhändertagande, medan den manliga var aggressiv och genitalt orienterad (Hallgren 2008, 308–38). Äldre generationers homosexuella kvinnor uppfattade inte sin lesbiskhet som något positivt politiskt val. Tvärtom utgick de från en essentialistisk uppfattning om att människans sexualitet hörde till hennes biologiska väsen: den måste hanteras och kan inte undflys. Detta eftersom den lesbiska kvinnan *inte kan välja* något annat utan att förbryta sig mot den hon *är* (Lundahl 1998, 107).

För de lesbiska feministernas identitetsskapande som kvinnoidentifierade, var det viktigt att poängtera att de inte ägnade sig åt kvinna/man-rollspel enligt ett traditionellt heterosexuellt mönster. Även i detta definitionsarbete konstruerades gränser mot homosexuella kvinnor. Ett exempel återfinns i den tecknade serien *Kvinnofötter*, vilken skapades av stockholmska Lesbisk Front och illustrerades av medlemmen Yvonne Lennartsson under 1970-talets andra hälft. Genom sin tydliga åtskillnad mellan "lesbiska" och "homosexuella" kvinnor menar jag att serien i det närmaste åstadkommer ett nidporträtt av sistnämnda grupp. En serieruta visar tre (homosexuella) kvinnotecken på danstillställning. Ett blundande kvinnotecken säger höviskt till ett annat blundande tecken:

”Får jag lov?” I bakgrunden skriker det tredje kvinnotecknet: ”Ve! MIN tjej!” Texten som ringar in bildrutan lyder: ”DETTA ÄR HOMOSEXUELLA KVINNOR/ SOM LEVER PÅ SITT VIS...” (odat., 13) På nästa sida förklaras att detta innebär att de lever ”... PÅFALLANDE LIKT DET HETEROSEXUELLA MÖNSTRET” (14). Bredvid texten finns bilden av ett genomskuret äpple, och i själva kärnhuset kysser två kvinnotecknen varandra. I kvisten på äpplets topp är en lapp fastsatt med texten ”STÖR EJ!”. På nästkommande sida fastslås att:

DEN HOMOSEXUELLA KVINNAN HAR VISSERLIGEN
REVOLTERAT MOT MANSAMHÄLLET – MEN BARA
TILL HÄLFTEN. HON HAR FÅTT FÖTTER, MEN HON
STÅR INTE STADIGT PÅ DEM. HON ÄLSKAR EN KVIN-
NA MEN HAR SVÅRT ATT KÄNNA SOLIDARITET MED
ANDRA KVINNOR. (15)

Den ”halva revolten” gestaltas genom att den homosexuella kvinnan ritats med en fot som bara satts ner till hälften. I den påföljande serierutan visas en streckteckning av den lesbiska feministen; hon som av politiska skäl valt att leva öppet, och som därför tecknas med en hel och stadig fot. Om henne säger serien att ”HON SÄTTER SKAMLÖST NER HELA FOTEN OCH TRAMPAR PÅ PATRIARKATET” (16). I *Kvinnofötter* gestaltas den homosexuella kvinnan som fast i ett heterosexuellt markerat och tvärsamt isolerat rollspel. Vidare beskrivs hon som ensam, politiskt oinformerad, och som att ha svårt visa och känna solidaritet/systerskap med andra kvinnor. Dessutom uppvisar hon likheter med den heterosexuella mannen, eftersom hon uttrycker svartsjuka och ägandebehov i relation till sin partner. En avgörande komponent i lesbiskfeministiska kvinnors gränsskapande visavi homosexuella kvinnor var, menar jag, föreställningen om att de själva genom lesbisk feminism kunde utveckla ett förhöjt medvetande, vilket hjälpte dem att omförhandla synen på sig själva och världen.

Figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s ställning i lesbisk kulturfeminism

Hur såg idéinnehållet i figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan” ut under 1980-talet? På vilka sätt omförhandlas figurationen då den gestaltas av lesbisksocialistiska radikalfeminister respektive lesbiska kulturfeminister? Hur lesbiska postmoderna feminister kritiserar ”den kvinnoidentifierade kvinnan” under decenniets andra hälft, återkommer jag strax till.

1980-talet beskrivs ofta som ett backlashdecennium för feminismen. Många av 1970-talets vänsterinriktade rörelser hade klingat av, och det socialliberala tänkande som ännu under 1970-talet politiskt och ekonomiskt utmärkte svenskt samhällsliv, ersattes av en högervåg, präglad av både nyliberalism och nykonservatism. Individens ställdes framför kollektivet och marknadsliberala krafter ifrågasatte välfärdsstatens grundvalar. Sjukdomen aids kom under decenniet att tillhöra de homosexuella männens subkulturella villkor, vilket naturligtvis påverkade relationerna mellan lesbiska och bögar (Boréus 1994; Svensson 2001; Hallgren 2008, 135). För den lesbiska feminismen i Sverige anser jag att 1980-talet kan karaktäriseras som både splittrat och mångfacetterat, eftersom fler kvinnor träder fram med tolkningsanspråk på den lesbiska feminismen (Hallgren 2008, 135–6). De olika anspråken präglar även idéinnehållet i, och de lesbiska feministernas relation till och gestaltande av, figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”. Under 1980-talet fanns det alltså kvinnor ur flera generationer som önskade skapa sina versioner av lesbisk feminism. Till de nya lesbiskfeministiska sammanhangen räknas exempelvis de separatistiska Kvinnohus som startades i Göteborg (1978) och Stockholm (1980). Hit hör likaså Göteborgs Kvinnofolkhögskola, vars första kurser hölls 1979, och den separatistiska miljön på Kvinnohögskolan (”Kvinnohöjden”) i Dalarna.¹⁴

Det existerar tre olika former av lesbisk feminism i Sverige under 1980-talet: 1970-talets lesbisksocialistiska radikalfeminism lever vidare in i det nya decenniet, en s.k. lesbisk kulturfeminism uppkommer, liksom även en lesbisk postmodern feminism. Naturligtvis var det inte så enkelt som att kulturfeminismen ”ersatte” radikalfeminismen. Snarare

var det så att kulturfeminismen under 1980-talet kom att existera parallellt med, och möjligen också dominera över, radikalfeminismen. De olika formerna av lesbisk feminism kan betraktas som – i tiden – parallella och delvis överlappande fenomen, vilka förstås bildar en grund för den heterogenitet som jag menar utmärker 1980-talets lesbiska feminism. Under decenniets andra hälft kan tecken iakttas på att en ny form av lesbisk feminism är under uppsegling. Svenska kvinnor börjar nu diskutera lesbisk S/M, rollspel och lesbisk pornografi, och det existerar både lesbiska feminister som förordar sexradikala uttryck, och sådana som värjer sig emot dessa. Det är den S/M-, rollspels- och pornografiskt bejakande feminismen som jag kallar för postmodern. 1980-talets lesbiska kulturfeminism var liksom den lesbisksocialistiska radikalfeminismen separatistiskt organiserad och hämtade liksom denna mycket idétankegods från USA. Men till skillnad från den sistnämndas strategi att verka inom de kapitalistiska och patriarkala systemen för att framföra kritik och förändra, fjärmade sig kulturfeminismen istället från samhället och lät sig inspireras av t.ex. mystik, new age, matriarkatsteori, häxor, gudinne- och ekofeminism (Hallgren 2008, 397–420). Kulturfeministiska yttringar uppstod t.ex. genom kurser på Kvinnohögskolan och möten och aktiviteter på Kvinnohuset i Stockholm. På den förstnämnda hölls exempelvis kurser i astrologi, tarot, örtkunskap och massage. Likaså fanns det matriarkats-, häx- och gudinnekurser. På Kvinnohuset förekom föreläsningar om kvinnokultur och andlighet. Det existerar dessutom litteratur från 1980-talet, i vilken kvinnoidentifikation inte endast knyts till ett systerskap mellan kvinnor, utan också till en mytisk gudinnedimension. Men samtidigt var både Kvinnohuset och Kvinnohögskolan platser där kvinnor ägnade sig åt högst handfasta sysslor såsom ekonomi, bilvård, snickeri, målning och matinköp. I Sverige var det särskilt lesbiska feminister som ägnade sig åt att utveckla kulturfeminism; som nämnts via aktiviteter på Kvinnohögskolan och Kvinnohusen, men också genom artikelmaterial i lesbiskfeministiska magasin och fanzines.¹⁵

För att gestalta hur idéinnehållet i figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan” kunde omförhandlas beroende på om det uttrycktes

av lesbisksocialistiska radikalfeminister eller lesbiska kulturfeminister, utgår jag från ett par materialexempel som berör synen på kvinnans menstruation.

Under 1970- och 1980-talen var menstruationen ett ämne som inte bara upptog lesbiska feminister, utan kvinnorörelsen generellt. Att börja tala om sin mens blev viktigt.¹⁶ Och som kvinnoidentifierade kvinnor arbetade lesbiska feminister under 1970-talet intensivt med kroppsliga själverövranden. I Lesbisk Front Stockholms sång *Vampyren* (1976) behandlas exempelvis menstruationen genom att kapitalets och patriarkatets makt över kvinnokroppen kopplas samman:

Läses: Fullmånen lyser, klockan är tolv
röda små blodspår på mina golv
Lukten av mitt blod väcker Draculas familj
vampyrernas tid är här
Vem av dom ska sändas för att suga mitt blod
och få pengar utan besvär
Mölnlycke, Draculas älsklingsbarn,
behärskar mig i sex långa år
med tamponger mellan mina lär

Refr. Tycker du att jag är äcklig
törs du dra i min röda tråd
Jag byter inte varje timme
för så ofta har jag inte råd
Så länge jag exploateras
när min livmoder lossar ägg
protesterar jag och kräver pengar
i form av OB-tillägg

Vätservert och spray är en nödvändighet
enligt all reklam
Vampyrerna är snälla, dom förser mig med allt
så jag luktar som en dam

Dom säger: Mens är äckligt, orent och fult
Dom säger att jag luktar skit
bara för att få sin profit
[...]
(1976, opag.)

I citatet problematiserar Lesbisk Front, i socialistisk och radikalfeministisk anda, att kvinnor till följd av sin menstruation blir kapitalets fysiska gisslan. Ett företag som Mölnlycke beskrivs profitera på kvinnor genom att – med patriarkala skrämsemetoder – påskina för kvinnor att deras kroppar och kroppsvätskor är äckliga. Som en feministisk motståndshandling ersatte också en del kvinnor bindor och tamponger med flergångsskydd, av vilka den så kallade menssvampen blivit det mest kända.

Under 1980-talet utmanas det socialistiska och radikalfeministiska inslaget i den kvinnoidentifierade kvinnans själverövring av starka kultur-feministiska inslag. Utmärkande för synen på menstruation, är att den nu istället uppfattas korrespondera med kvinnors nära och äkta relation till Moder Jord, förbinds med gudinnor, och betraktas som en urkraft och ett kvinnligt privilegium. I det lesbiskfeministiska magasinet *Lila perspektiv* (1982) publiceras exempelvis poeten Gunnila Astridsdotters dikt *Menshäxor*,¹⁷ i vilken menstruationsblodet gestaltas på följande sätt:

Våra heta kroppar
mitt brinnande sköte
mensblodets flodväg
kärlekens safter
Solljus

Ja, ensam hemma
en måndagsförmiddag
när barnen gått till skolan
och jobben väntar
ritar mitt blod mönster
på din mage

Skrattande
står vi i duschen
Din vackra mage
med växande träd
blodröda
[...]

Blodets omvandlande kraft
bär vi i våra sköten
Blodvågor
möter blodvågor
möter ägg
Skapar liv

Skrattande dansar vi
Månsystrar
Solsystrar
Vår dansande spiral
Växer
Utvidgas
när vårt Centrum
Den skapande kvinnan

Våra häxskratt
skallar över klipporna

efter de flyende männen
(1982, 13)

I dikten möts ett par motiv som var centrala för den lesbiska kulturfe-
minismen: menstruationen som en kvinnlig gudinnelig och livgivande
kraft, och häxan som en feministisk motståndsfigur i patriarkatet. I
Astridsdotters litterära produktion (diktsamlingarna *Modersfamnar och
häxdanser* (1981) och *Jag är en frustande drakbona* (1983)) märks även

flera andra kulturfeministiska motiv såsom drömmen om ett särskilt kvinnospråk, kvinnors återbördande till ett ursprungligt matriarkat och kärleken till och vördnaden inför Moder Jord (Hallgren 2008, 275–307).

Naturligtvis är det svårt att dra skarpa skiljelinjer mellan hur 1970- och 1980-talens lesbiska feminister beskrev sina menstruerande och kvinnoidentifierade kroppar. Men jag vill ändå peka på att 1970-talets lesbisksocialistiska radikalfeminism främst skapade en sorts kvinnoidentifierad kropp, som syftade till att göra motstånd mot och över-skrida kapitalets och patriarkatets förtryck av kvinnokroppen *inom* det existerande samhället. Detta arbete kan ställas mot 1980-talets lesbiska kulturfeminister, som primärt genererade en kvinnoidentifierad kropp som ställde sig *utanför* det patriarkala samhället, och vände sig till matriarkatsteori och gudinnemytologier för att upphöja och hylla det specifikt kvinnliga. Ett sätt att förstå kulturfeminismens ”utanförställande”, som jag menar äger relevans också för svensk lesbisk kulturfeminism, anförs av Verta Taylor och Leila J. Rupp (1993, 32). Dessa kommenterar att lesbisk kulturfeminism i USA har utsatts för kraftig kritik, eftersom den ansågs avpolitiserar feminismen, bl.a. genom att lesbiskheten gavs en så framträdande ställning. Taylor och Rupp diskuterar att kulturfeminismen tre största ”synder”, enligt kritikerna, är essentialism, separatism och byggandet av en alternativ kultur. Dessa ”synder” är starkt förknippade med de lesbiska *communities* som växte fram i USA:s städer under 1970- och 1980-talen. Men Taylor och Rupp förfäktar att just essentialism, separatism och en alternativ kultur, tvärtemot vad kritikerna anser, kan tolkas som strategier som hjälper kvinnorörelsen och feminismen att överleva i svåra tider (36). På ett liknande sätt menar jag alltså att den svenska lesbiska kulturfeminismen kan uppfattas – som ett bevarande, traderande och ”överlevandeskapande” (exempelvis genom de egna ”kvinnorum” som konstruerades genom 1980-talets Kvinnohus, Kvinnskolor och Kvinnokurser) av den lesbiska feminismen i ett hårt samhällsklimat (Hallgren 2008, 366–96).

Lesbisk postmodern feminism: Från kvinnoidentifikation till lesbisk S/M och pornografi

Hur förhöll sig lesbiska postmoderna feminister till ”den kvinnoidentifierade kvinnan” under 1980-talets andra hälft? Under 1980-talet uppstår nämligen upptakter till vad jag kallar för en postmodern lesbisk feminism i Sverige (se not 2), och även rörande denna var USA ett föregångsland. Under 1980-talet hade den Nordamerikanska lesbiskfeministiska kartan återigen ritats om. En av de viktigaste anledningarna härtill, var att kulturfeminismen utmanades av lesbiska sexradikala feminister genom vad som kallats för ”sexkrigen” (Stein 1997, 15; Ferguson 2008, 222–6). En upprinnelse till sexkrigen, var att kulturfeministerna ansågs ha nedtonat sexualitetens betydelse, eftersom en betoning av densamma knöts till destruktivt manligt beteende. Könroller, sadomasochism och pornografi härleddes till männens värld (Phelan 1989, 81–133). Lesbiska kulturfeminister tog tydligt avstånd från sexliberalismen, eftersom de ansåg att den skedde på männens villkor. De skrev böcker mot pornografi, formade anti-pornografigrupper och grupper som kämpade mot våld mot kvinnor. Den sexradikala feminismens företrädare menade å sin sida att lesbiska kvinnor berövats den sexradikala våg som slagit in över USA under 1970-talet. Nu skulle även lesbiska kräva rätten att uttrycka sina sexuella jag, precis som heterosexuella och homosexuella män ägt frihet att göra. Lesbiska skulle befria sig från de kulturella restriktioner kring sexualitet som de inordnats under som kvinnor. Därför kom sexradikala lesbiska feminister att förespråka lesbisk pornografi, strippshower, S/M, sexuella rollspel och publikt sex, vilket av kulturfeministerna tolkades som mansidentifierade (d.v.s. som patriarkala) beteenden.¹⁸

På vilka sätt märks då återkopplingar till sexkrigs-debatten i Sverige? Och hur kritiserar och utmanar de postmoderna lesbiska feministerna figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”? Framförallt märks debatten genom de lesbiskfeministiska diskussioner under 1980-talet som fördes för och emot lesbisk S/M. Bland lesbiska feminister som vände sig emot lesbisk S/M, föreställdes denna vara en företeelse som, ur en nationell aspekt, kom ”utifrån”. Förhoppningen var då att denna ”ut-

ländska trend” inte skulle få fäste bland lesbiska i Sverige. Ett sådant resonemang förs i det lesbiskfeministiska fanzinet *Stina Line* nr 2 1983, i vilken signaturen Karin, i artikeln ”Sexualpolitik”, skriver om lesbisk sexualitet. Hon utgår från och diskuterar artikeln ”The politics of lesbian sexuality” av den amerikanska lesbiska feministen Dann November:

Dann skriver om [...] stridigheter. Som i viss mån, enligt min mening, är konstruerade. Och destruktiva. Och inte syftar till en lösning utan snarare vill nå en fördjupning. Nämligen den allt mer framträdande s.k. lesbiska sado-masochismen. För oss i Sverige är detta ännu ett ganska okänt begrepp (och det är min förhoppning att det ska förbli så), men i Holland, England, USA och t.o.m. Danmark diskuteras den i feministkretsar. (Och praktiseras antar jag.) [---] Vilka slags stridigheter mellan kvinnor är våra egna och vilka utkämpar vi p.g.a. manlig eller heterosexuell uppfostran och inblandning? (1983, 13)

Stödd mot November, lyfter Karin här fram ”konflikter” och ”stridigheter mellan kvinnor”, vilket visar sig vara detsamma som lesbisk S/M. Härigenom förbinder artikeln alltså S/M med destruktivitet, våld, patriarkala och heterocentriska normer som påförts kvinnor utifrån. Men det publicerades också texter i lesbiskfeministiska magasin och fanzines som intar en öppnare hållning. I *Lila perspektiv* (1984) finns en lång artikel, ”Lägesrapport från Holland”, i vilken den lesbiska feministen Pauli beskriver sina intryck av den samtida nederländska lesbiskfeministiska kulturen:

S/M som ett slags mode (bland ett fåtal procent) har lett till uppkomsten av en massa andra moderiktningar – läder-tjejer – som inte praktiserar den sexuella biten. Att se dem och de tidigare nämnda minikjolarna och högklackade skorna, sofistikerade slipsar & kavajer, färgstarka disco- och-punkkvinnor och bara här och där en lila overall, gör det förvirrande att möta de holländska lesbiska feministerna. Kvinna kan uppleva det som skrämmande, nu när vi inte har ett prototypiskt yttre längre. Men vi kan också uppleva skillnaderna som kreativa, inspirerande och att en sådan brokig samling kvinnor deltar i den växande processen. (1984, 33)

I den svenska hororörelsens fora märks från och med 1980-talets andra hälft diskussioner om lesbisk S/M.¹⁹ Artikeln ”Lesbiska samtal om sex och aids: Tänk om, tjejer!”, *Reporter* nr 7 1987, kommenterar samtal mellan lesbiska som förts på en konferens i Oslo om lesbisk hälsa och aids. Texten belyser lesbiskas arbete och engagemang i frågor om hiv och aids. Den problematiserar också antagandet att lesbiska till följd av sina sexvanor inte skulle riskera att bli smittade:

Många lesbiska ligger med varandra också när de har mens. Förekomsten av hivvirus är större i blod än i sperma. Och mensblod är också blod. En grupp har S/M – sadomasochistisk sex. Och det blir lätt små blödningar i slidan även om man inte har S/M-sex. Somliga delar massagestavar och sexleksaker med varandra. (1987, 21)

Själva utgångspunkten för artikeln är att lesbiska kan vara sprutnarkomaner, prostituerade och ha sex med hetero- och homosexuella män, liksom att S/M utgör ett lesbiskt sexuellt uttryck. Värt att notera är också, att menstruationen här varken knyts till kapital, patriarkat eller gudinnemystik, utan till penetrerande S/M-sex mellan lesbiska och risken för hiv-smitta.

Under 1987–1988 förs i *Reporter* en debatt för och emot lesbisk S/M. Signaturerna Pernilla & Pernille anför i artikeln ”Lesbisk S/M: styrka och tillit” i *Reporter* nr 8 1987, att S/M är roligt och skönt och kan betraktas som en lek (1987, 20–1). Dominans och underkastelse beskrivs som sätt att skapa starkare känslor av två olika slags frihet: ”frihet att få styra någon mot njutning och friheten att få låta sig föras mot njutning.” (20) Pernilla och Pernille understryker att S/M ska ses som ett spel, i vilket deltagarna upprättar roller av över- och underordning. Avslutningsvis värjer de sig mot uppfattningen att rollfördelningen mellan sadist och masochist skulle imitera det heterosexuella könsrollsmönstret (21).

I den postmoderna lesbiska feminismen tonas figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”:s betydelse ned. I den mån den diskuteras, är det främst som ett fenomen att ta avstånd ifrån. Detta eftersom

figurationen beskrivs stå i motsatsförhållande till S/M och pornografi. Vidare betraktas kvinnoidentifierad sexualitet som en sorts "vaniljsex" som av ideologiska skäl tar avstånd från penetration, och istället fokuserar clitorisstimulans och uppmuntrar till samtidig orgasm i sidoliggande ställning (se not 19). Bland de postmoderna lesbiska feministerna fanns många yngre kvinnor som kom ut under 1980-talet, vilket var en tid då både populär- och alternativkulturen utforskade det dekadenta. Läder, uniformer, handbojor och piskor kunde användas som lekfulla fetischer, och många av tidens pop- och synthband flirtade med androgynitet och könsöverskridande. Unga människor skapade kort sagt identiteter med hjälp av postmodernismens ironiska och distanserade uttryck. De postmoderna lesbiska feministerna kunde ställa sig positiva till t.ex. S/M och pornografi, vilket tolkades som sexuella iscensättningar och lekar med över- och underordning. Att dessa tolkningar blev möjliga, hörde inte minst samman med den förståelse av subjektet som erbjöds genom postmodernismen. I denna föreställs subjektet inte längre som identiskt med sig självt, utan tvärtom accentueras dess affektiva och irrationella dimensioner.²⁰

Avslutning: Några tankar kring en lesbiskfeministisk figuration

För att sammanfatta varför figurationen "den kvinnoidentifierade kvinnan" blev viktig för lesbiska feminister, menar jag att tonvikt kan läggas vid att den omförhandlar sätten på vilka lesbiska kvinnor kunde förstå identitet, kropp, sexualitet och kön. Att "den kvinnoidentifierade kvinnan" förmår uttrycka en alternativ feministisk subjektivitet ska också förbindas med ett specifikt tids- och rumssammanhang, nämligen 1970- och 1980-talens Sverige. Figurationen ställs då i kontrast mot de i samhället dominerande förväntningarna på kvinnor under dessa decennier. "Den kvinnoidentifierade kvinnan" rymmer ett idéinnehåll som politiserar lesbiskhet och kopplar den till politisk solidaritet – systerskap och kvinnogemenskap – mellan kvinnor och till ett politiskt medvetet val. För 1970-talets lesbiksosialistiska radikalfeminister gestaltas "den kvinnoidentifierade kvinnan" inte minst genom ett gränsskapande visavi en äldre generation homosexuella kvinnor. Genom att

passionerat identifiera sig med och begära figurationen talar de om sig själva som kvinnoidentifierade, feministiskt och socialistiskt medvetna och öppet lesbiska. Under 1980-talet träder ytterligare två generationer av lesbiska feminister fram – de lesbiska kulturfeministerna och lesbiska postmoderna feminister – med andra tolkningar av och förhållningssätt till ”den kvinnoidentifierade kvinnan”. De lesbiska kulturfeministerna tonar ner det socialistiska inslaget i figurationen, och knyter den till en kvinnoidentifierad kropp som hyllar det gudinneliga och specifikt kvinnliga och söker existera bortom patriarkatet. För postmoderna lesbiska feminister ses ”den kvinnoidentifierade kvinnan” som en närmast ”sexualfientlig” figuration från vilken de tar avstånd.

I artikeln har jag diskuterat figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s möjlighet att uttrycka en alternativ kvinnlig feministisk subjektivitet. Figurationen beskriver jag då som fysiskt förankrad, eftersom lesbiskfeministiska kvinnor eftersträvade – kroppsligt och genom symboliska strävanden – att bli kvinnoidentifierade. Empiriskt och symboliskt hade de ambitionen att skapa en ny kvinna. Här vill jag nu avslutningsvis söka tänka övergripande teoretiskt och politiskt kring figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s specifika och kontextbundna möjligheter och begränsningar.

För det första knyter jag alltså figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan” till ett köns-, sexualitets-, identitets- och kroppsskapande på både en språklig/ideologisk och kroppslig/materiell nivå. Genom att lesbiskfeministiska kvinnor skapade sig i enlighet med figurationen *uppstod* lesbiska som kvinnor. Detta påstående bör då förstås mot bakgrund av att den lesbiska feminismen omförhandlade den historiska förståelsen av att kvinnlig homosexualitet korresponderade med ett (köns) avvikande beteende och en (köns)avvikande personlighet. Genom att identifiera sig med och begära ”den kvinnoidentifierade kvinnan”, danades nya identiteter och nya kroppar genom vilka lesbiska sålunda kunde *bli* kvinnor.

För det andra inbegriper figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan” filosofiska och politiska omförhandlingar av begreppen ”kvinna” och ”lesbisk”. Omförhandlingarna kan uppfattas som ett breddande,

vidgande och nyskapande av begreppen. För ”kvinna” gällde att begreppet upphörde att stå i ett motsatsförhållande – och som ett komplement – till ”man”. Begreppen förklarades stå i en asymmetrisk relation till – och vara inkompatibla med – varandra. På både en symbolisk och empirisk nivå kom kvinnors primära, passionerade och begärfylla identifikationer med andra kvinnor att förbindas med potentiell politisk subversivitet. Begreppet ”kvinna”s nya innehåll tänktes och levdes av, om och för kvinnor – som prioriterade kvinnor. För begreppet ”lesbisk”, vilket var den självbenämning som 1970- och 1980-talens lesbiska feminister föredrog att använda, gällde att detta inte främst konnoterade och denoterade kvinnor som hade sex med andra kvinnor. Istället korresponderade ”lesbisk” med ett helt känslspektra – eller kontinuum – som inte nödvändigtvis inkluderade en samkönad sexuell praktik. Det avgörande för om en kvinna skulle kallas lesbisk, var att hon identifierade sig med och satte kvinnors systerskap i första rummet. Omförhandlingarna av ”kvinna” och ”lesbisk”, vilka ska tillknytas figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s starka ställning bland lesbiska feminister, ledde sålunda till att nya intersektioner skapades mellan kön och sexualitet. Intersektionerna korresponderade också med uppkomsten av nya – lesbiskfeministiska och kvinnoidentifierade – kroppar och identiteter. De intersektioner mellan kön och sexualitet som konstruerades i samklang med figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan”, ledde till att nya kvinnor inkluderas i benämningen ”lesbisk kvinna”. På så sätt, eftersom fler kvinnor än de som har sex med kvinnor inbegreps, kan sägas att figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan” rymde viktiga inkluderingsmekanismer. Exempelvis övervann den skillnaden mellan kvinnor som hade en sexuell praktik med andra kvinnor, och de som inte hade det. Praktikens själva existens avgjorde inte huruvida en kvinna kunde kalla sig för lesbisk.

Men i min förståelse av figurationen ”den kvinnoidentifierade kvinnan” ingår som en viktig komponent också, och för det tredje, exkluderingsringar som följde i dess spår. Det skapades med andra ord nya gränser mellan kvinnor som accentuerade nya skillnader. De nya kvinnor som kallades för lesbiska kvinnor, var nämligen inte nödvändigtvis desam-

ma som de som hade benämnt sig själva och kallades för "homosexuella kvinnor" eller "kvinnliga homosexuella". Att finna exempel på exkluderingsrum i samklang med skapandet av nya lesbiskfeministiska och kvinnoidentifierade diskurser är inte svårt. Nämnas kan exempelvis utformningen av den kvinnoidentifierade sexualiteten. De lesbiska feministernas avståndstagande från all så kallad mansidentifikation, ledde till att gränser accentuerades gentemot (ofta äldre) homosexuella kvinnor. Dessa exkluderades från att kunna uttrycka kvinnoidentifikation, med motiveringar om att deras förhållanden skapade grogrund för mansidentifierade (maskulina och feminina) känslomässiga och sexuella rollspel.

För det fjärde existerade det uppenbara begränsningar för den "kvinnoidentifierade kvinnan":s analytiska spänst, elasticitet och maktkritiska undersökningsområden. Dessa hade inte främst att göra med att nya gränser statuerades, utan med att vissa skillnader överhuvud inte uppmärksammades som betydelsebärande. Denna form av exkludering befann sig med andra ord på en högst grundläggande nivå. Något jag av utrymmesskäl inte berört i artikeln, men som diskuteras i min avhandling, är att den svenska lesbiska feminismen inte inbegrep något tänkande som problematiserade och hanterade maktasymmetrier rörande ras/ethnicitet (Hallgren 2008, 434–8). De vita svenska lesbiskfeministiska kvinnornas diskursproduktion förblev vit, och därmed ägde ingen dissektion av detta det egna överordnandes former och mekanismer rum.

Vad som kom att ersätta figurationen "den kvinnoidentifierade kvinnan"? Så småningom troligen en annan figuration, som kanske kan kallas "den queera feministen". Också detta en figuration som, liksom "den kvinnoidentifierade kvinnan", byggs upp av USA-baserad idéimport och inhemska idénickreri. Men medan den förra skapades under det svenska folkhemmets glanspappersdagar, modelleras den senare snarare kring en postfolkhemsk verklighet.

HANNA HALLGREN är lektor i Genusvetenskap vid Södertörns högskola. Hon är också verksam som lektor i konstnärlig forskning, poet och litteraturkritiker. I avhandlingen *När lesbiska blev kvinnor...* (2008)

undersöker hon hur lesbiskfeministiska kvinnor i Sverige skrev om kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talen. För närvarande arbetar Hallgren med ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt, i skärningslinjen mellan konstnärlig forskning, genusvetenskap och *creative writing*, i vilket hon studerar skrivande som metod.

REFERENSER

Förkortning:

KH – material insamlat på Kvinnohuset, Blekingegatan 67 B, i Stockholm.

OTRYCKT KÄLLMATERIAL

"Kvinnofötter". (En serie av Lesbisk Front i Stockholm, KH).

Lesbisk Front i Stockholm 1978. Sången "Lesbisk Front", *En kvinna utan man är som en fisk utan cykel* (broschyr, KH).

Lesbisk Fronts sångbok. "Sånger för oss" med "Vampyren"; "Du lesbiska kvinna" (av Majsan); "Lesbisk Front" (stencilhäfte, KH).

Norberg, Britt-Marie, Mari Melin, och Marie Niskanen. 1976. "Den förbjudna frukten". Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet (KH).

Opaginerade stencil. "Tal hållet av Lesbisk Front vid Grupp 8:s kvinnofest, Stockholm" (8 mars 1976) (KH).

Stencil. "VAMPYREN (gjord i maj -76) Text: LF:s musikgrupp, Stockholm, musik: Majsan, Stockholm". Marie Falkstens samling A 85: vol. 5. Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitetsbibliotek. Sången ingår också i Lesbisk Fronts sångbok.

"Stormötesstencil från den 4 maj 1975". Kvinnohuset i Stockholm.

Waldén, Louise. 1972. Grupp 8:s "Internbulletin" nr 3. Grupp 8 i Stockholms arkiv, vol. F2:1. Riksarkivet.

TRYCKT KÄLLMATERIAL

Astridsdotter, Gunnila. 1981. *Modersfamnar och häxdanser*. Stockholm: Författarnas Bokmaskin.

-. 1982. "Menshäxor". *Lila perspektiv. Lesbiskt feministiskt magasin*. Onummerat:13

-. 1983. *Jag är en frustande drakbåna*. Stockholm: Författarnas Bokmaskin.

Berg, Anna. 1974a. *På Gång* 10:19–21.

-. 1974b. *På Gång* 11:23–6.

- Bohm, Kri. 1977. *Öppet brev om lesbisk kärlek*. Stockholm: Forum.
- Boston Women's Health Book Collectives. 1971. *Our bodies, ourselves: a book by and for women*. Boston: New England Free Press.
- "Fint att leva med kvinnor". 1977. *RFSU-bulletin* 5: 12.
- Lundahl, Pia. 1988. "Även feminister blir äldre, mildare och mindre krigiska". *Kom ut!* 6:6-7.
- Parikas, Dodo. 1987. "Lesbiska samtalar om sex och aids: Tänk om, tjejer!". *Reporter* 7:20-2.
- Signaturen Från era systrar /Annika, Catherine, Carina och Laila. 1976. "Vi är feminister, socialister, lesbiska". *Kvinnobulletinen* 2-3:28.
- Signaturen Karin. 1983. "Sexualpolitik". *Lesbiskfeministiska Stina Line* 2:10-4.
- Signaturen Pauli. 1984. "Lägesrapport från Holland". Översatt av Pia. *Lila perspektiv. Lesbiskt feministiskt magasin*. Onummerat:28-30.
- Signaturerna Pernilla & Pernille. 1987. "Lesbisk S/M: styrka och tillit". *Reporter* 8:20-1.
- Särneö, Kerstin. 1987. "På besök i Evas trädgård". *Reporter* 2:41.
- "Vad tycker du om din mens?". 1979. *Kvinnobulletinen* 7:6-7.

ÖVRIGA REFERENSER

- Boréus, Kristina. 1994. *Högerväg: nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989*. Stockholm: Tiden.
- Braidotti, Rosi. 1994. *Nomadic subjects: embodiment and sexual difference in contemporary feminist theory*. New York: Columbia University Press.
- . 2002. *Metamorphoses: towards a materialist theory of becoming*. Cambridge och Malden: Blackwell Publishers Ink.
- Faderman, Lillian. 1991. *Odd girls and twilight lovers: a history of lesbian life in twentieth-century America*. New York och Oxford: HarperCollins Publishers.
- . 1997. *Surpassing the love of men: romantic friendship and love between women from the renaissance to the present* [1981]. London: Columbia University Press.
- Ferguson, Ann. 2008. "Sex war: the debate between radical and libertarian feminists". I *The feminist philosophy reader*, redaktörer Alison Bailey och Chris Cuomo. New York: McGraw-Hill.
- Gemzöe, Lena. 2002. *Feminism*. Stockholm: Bilda.
- Hallgren, Hanna. 2008. *När lesbiska blev kvinnor – när kvinnor blev lesbiska: lesbiskfeministiska kvinnors diskursproduktion rörande kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talen i Sverige*. Göteborg: Kabusa Böcker.
- Harding, Sandra G. 1986. *The science question in feminism*. Ithaca och London: Cornell University Press.
- . 2004. *The feminist standpoint theory reader: intellectual and political controversies*. London och New York: Routledge.

- Isaksson, Emma. 2007. *Kvinnokamp: synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen*. Stockholm: Atlas.
- Johansson, Birgitta. 2006. *Befrielsen är nära: feminism och teaterpraktik i Margareta Garpe och Susanne Ostens 1970-talsteater*. Stockholm: Östlings Bokförlag Symposion.
- Lindeqvist, Karin. 2003. "Med hela foten: konstruktionen av lesbiskhet som kollektiv identitet i Grupp Viktoria och lesbisk Front, 1973–1979". D-uppsats i historia, Södertörns högskola.
- Lindholm, Margareta. 1994. "Kan lesbiska vara kvinnor?". I *Janus och Genus*, redaktörer Ulla Björnberg, Anna-Karin Kollind och Arne Nilsson. Stockholm: Brombergs.
- Lindholm, Margareta, och Arne Nilsson. 2002. *En annan stad: kvinnligt och manligt hemoliv 1950–1980*. Stockholm: Alfabeta Anamma.
- Lundberg, Urban. 2003. *Juvelen i kronan: socialdemokratin och den allmänna pensionen*. Stockholm: Hjalmarson och Högberg.
- Lundahl, Pia. 1998. *Lesbisk identitet*. Stockholm: Carlssons.
- Petersson, Stig-Åke. 2000. "En svensk homorörelse växer fram: RFSL 1950–2000". I *Homo i folkhemmet: homo- och bisexuella i Sverige 1950–2000*, redaktör Martin Andreasson. Göteborg: Anamma.
- Phelan, Shane. 1989. *Identity politics: lesbian feminism and the limits of community*. Philadelphia: Temple University Press.
- Radicalesbians. 2000. *The woman-identified woman*. I *Radical feminism: a documentary reader*, redaktör Barbara A. Crow. New York och London: New York University Press.
- Rich, Adrienne. 1980. "Compulsory heterosexuality and lesbian existence". *Signs: Journal of Women in Culture and Society* Summer 5.4:631–60.
- Rupp, Leila J., och Verta Taylor. 1993. "Women's culture and lesbian feminist activism: a reconsideration of cultural feminism". *Signs: Journal of Women in Culture and Society* Autumn 19.1:32–60.
- Salomon, Kim. 1996. *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Sarrimo, Cristine. 2000. *När det personliga blev politiskt: 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi*. Lund och Eslöv: Östlings Bokförlag Symposion.
- Schmitz, Eva. 2001. "Den nya kvinnorörelsens uppkomst i Sverige från 1968". I *Kvinnorörelsen och '68 – aspekter och vittnesbörd*, redaktör Elisabeth Elgán. Samtidshistoriska institutet, Samtidshistoriska frågor 2. Huddinge: Södertörns högskola.
- . 2007. *Systerskap som politisk handling: kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982*. Lund: Lunds universitet, sociologiska institutionen.
- Shugar, Dana R. 1995. *Separatism and women's community*. Lincoln och London: University of Nebraska Press.
- Stein, Arlene. 1997. *Sex and sensibility: stories of a lesbian generation*. Berkeley, Los Angeles och London: University of California Press.

- Svensson, Matilda. 2002. "Det var ju inte bara umgås och dricka te även om det var det också...": lesbisk separatism i Malmö under 1970-80-talen". C-uppsats i historia med kulturanalys, Malmö högskola.
- Svensson, Torsten. 2001. *Marknadsanpassningens politik: den svenska modellens förändring 1980-2000*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Taylor, Verta, och Nancy E. Whittier. 1992. "Collective identity in social movement communities: lesbian feminist mobilization". I *Frontiers in social movement theory*, redaktörer Aldon D. Morris och Carol McClurg Mueller. New Haven och London: Yale University Press.
- Thörn, Håkan. 1997. *Rörelser i det moderna: politik, modernitet och kollektiv identitet i Europa 1789-1989*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Östberg, Kjell. 2002. *1968: när allting var i rörelse: sextiotalsradikaliseringen och de sociala rörelserna*. Stockholm: Prisma.

NOTER

1. Manifestet återfinns även på: <http://library.duke.edu/rubenstein/scriptorium/wlm/womid/> (kontrollerad 2012-05-11).
2. För översättningar av manifestet, se not 6. Begreppet "socialistisk radikalfeminism" hämtas från Lena Gemzöes beskrivning av detsamma i *Feminism* (2002) – medan tillägget "lesbisk" är mitt eget (se vidare s. 96 i artikeln samt Hallgren 2008, 138-41). För definitioner av begreppet "lesbisk kulturfeminism" se s. 104 samt Hallgren 2008, 141-3 och för "postmodern lesbisk feminism" se s. 109 samt Hallgren 2008, 327-38. Ett sätt att förstå "den kvinnoidentifierade kvinnan":s ställning inom den lesbiska feminismen under 1970- och 1980-talen, är att ta fasta på de centrala vetenskapsteoretiska utgångspunkterna för radikalfeminism, kulturfeminism och postmodern feminism. Av utrymmesskäl väljer jag här att endast kortfattat diskutera dessa i notform. Både radikalfeminism och kulturfeminism är teorier och praktiker som på en epistemologisk nivå kan ledas tillbaka till ståndpunktsfeminismen. Även om prefixen "radikal" och "kultur" indikerar skillnader, stammar alltså att dessa feministiska uttryck vetenskapsteoretiskt ur samma källa. Ståndpunktsfeminismen kan tillknytas ståndpunktsteorin, vilken utvecklades som en feministisk kritisk teori i Nordamerika och Europa under 1970- och 1980-talen (Harding 1986; 2004). Teorin studerar bland annat relationen mellan kunskapsproduktion och maktutövande. Den utgår från Hegels analys av herre-slav-dialektiken, och vidareutvecklar denna genom inspiration från bland annat Marx, Engels och den ungerska marxistiska teoretikern G. Lukács. Inom ståndpunktsfeminismen skapas en analog tanke till marxismens föreställning om (ett klassavhängigt) sant och falskt medvetande, nämligen den, att kvinnan kan placeras på proletärens (medvetande)plats (Shugar 1995, 27). Då kvinnor politiserades som grupp, en grupp vars

medvetande till följd av att dess erfarenheter var att föredra framför mäns, kunde också ett kollektivt och oppositionellt medvetande utvecklas. Detta medvetande tycktes dock förutsätta att kvinnor i första hand uppfattades som *en* (kollektiv och homogen) grupp. Den politiska kategorin kvinnor kom sålunda att upprättas genom ett *likhetstänkande*. Även till ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s centrala teoretiska kitt hörde förståelsen av kvinnor som lika. Det var likheten som gjorde att kvinnor både kunde och borde identifiera sig med varandra, och genom en över-skridande tanke kunde likheten också uppväcka begär. Ståndpunktsfeminismens förhållningssätt till kvinnors likhet problematiserades av 1980- och 1990-talens poststrukturalistiska feminism, vilken aktivt sökte inkludera och teoretisera kring *skillnader* mellan kvinnor. Genom denna feminism kom kvinnoidentifikationen att uppfattas som stående i motsats till den postmoderna feminismens intresse för skillnader mellan kvinnor. Ett sätt att förstå ”den kvinnoidentifierade kvinnan”s minskade betydelse inom den postmoderna lesbiska feminismen, är alltså att fästa vikt vid det poststrukturalistiska feministiska förstälseparadigmet som snarare än likhet fokuserar skillnader. Mellan den postmoderna lesbiska feminismen under sent 1980-tal och tidigt 1990-tal, och den queera feminism som uppstod under 1990-talets andra hälft i Sverige, finns det förstas viktiga paralleller. För det första korresponderar båda på en vetenskapsteoretisk nivå med poststrukturalismen. För det andra hade de särskilda fenomen och begärspraktiker som kunde bejakas genom queerteorin (t.ex. S/M, pornografi och butch/femme), redan vunnit inträde inom delar av den postmoderna lesbiskfeministiska subkulturen under sent 1980-tal.

3. Medvetenhet ska ses som en pågående process genom vilken grupper kan om- och uppvärdera sig själva, sina subjektiva upplevelser, sina möjligheter och gemensamma intressen. Den lesbiska feministiska medvetenheten är, enligt Taylor och Whittier, inte ideologiskt monolitisk. Men till dess ideologiska grundbultar hör synen på heterosexualiteten som en patriarkal och kontrollerande institution. Ett viktigt element för lesbiskt feministiskt medvetande är att lesbiskhet och feminism kopplas samman. Medvetandet produceras av kvinnor som öppet deklarerar sin lesbiska identitet och tolkar denna med hjälp av, och inom ramarna för, (lesbisk) radikalfeministisk ideologi.
4. Taylor och Whittier förstår (om)förhandling i samklang med den centrala position som identitetskonstruktioner – som politik – har i nya sociala rörelser. Identitetsarbetet kan betraktas som ett slags politiskt nav för rörelsens medlemmar. (Om)förhandling kan som begrepp alltså användas för att förstå processer genom vilka sociala rörelser arbetar för att förändra sociokulturellt sanktionerade symboliska betydelser.
5. Vad gäller forskning om lesbisk feminism i Sverige, har sådan bedrivits av Pia Lundahl (1998), Margareta Lindholm och Arne Nilsson (2002), Matilda Svens-

son (2002), Karin Lindeqvist (2003) och Emma Isaksson (2007) – men tidigare forskning om lesbisk feminism i Sverige är ännu inte särskilt omfattande. Därför inspireras jag, både i artikeln och i avhandlingen, i stor utsträckning av USA-baserad forskning – en sorts ”inspirationsblicksposition” jag delar med 1970- och 1980-talens lesbiska feminister, eftersom även dessa lät sig inspireras av lesbisk feminism från USA. Rent generellt kan sägas, att inte heller forskningen rörande den andra vågens kvinnorörelse i Sverige ännu är särskilt omfattande (se t.ex. Christine Sarrimo (2000); Eva Schmitz (2001; 2007); Birgitta Johansson (2006) och Emma Isaksson (2007)). För utförlig information rörande tidigare forskning, se Hallgren 2008, 39–46.

6. Översättningarna gjordes av Anna Berg (fingerat namn – författare som påträffas i rörelsematerial och som jag inte kunnat fråga om de önskat medverka under eget namn, har jag valt att anonymisera), ”Den kvinnoidentifierade kvinnan” i RFSL Stockholms medlemstidning *På Gång* nr 10 (1974a, 19–21) och nr 11 1974 (1974b, 23–6). Först översattes dock manifestet av Grupp 8-medlemmen Louise Waldén (emellertid översatte hon inte hela manifestet utan endast delar av det). Waldéns översättning återfinns i Grupp 8:s ”Internbulletin” nr 3 1972 (opag.) (Se Grupp 8 i Stockholms arkiv, vol. F2:1 Riksarkivet – för denna uppgift vill jag tacka Emma Isaksson). I protokollet från Grupp Viktorias stormöte står: ”Tillsvidare skulle vi samlas kring några tidningsartiklar. Den 11 maj skulle vi diskutera två artiklar i *Kvinder-Kvinder* nr 4/75, ♂ eller ♀-identifierede och *Parforhold eller...*”. Se ”Stormötesstencil från den 4 maj 1975”, Kvinnohuset i Stockholm. Att Lesbisk Front arbetade hårt med att definiera sig själva som kvinnoidentifierade kvinnor vid kvinnorörelsens frontlinje, märks också i gruppens sång *Du lesbiska kvinna*:

Den lesbiska kvinnan har alltid stått främst
i kvinnorörelsens led

Kämpat för kvinnors frihet och röst

men själv har hon aldrig fått stöd

Så därför måste vi nu träda fram

och högt föra fram våra krav

slut upp alla systrar för din sak är vår

du kan inte ensam stå

Känn styrkan, känn kraften, känn glädjen att våga

känn gemenskap och samhörighet

Dina systrar är många, gemensamt vi tåga

Fram mot vår egen frihet

(Majsan i Lesbisk Front Stockholm odat: opag.)

7. Från den lesbiska radikalfeminismen i USA hämtade lesbiska feminister i Sverige

alltså idéerna till själva politiseringen av lesbiskhet, bejakandet av könsseparatism, liksom tanken på att det fanns en god kvinnlig och en destruktiv manlig sexualitet. Samtidigt är det centralt att lyfta fram lesbiska feministers dubbla hållning – d.v.s. som essentialistisk *och* konstruktivistisk – rörande både sexualitet och kön. För samtidigt som synen att mäns och kvinnors sexualitet biologiskt skiljer sig åt etableras, uppstår den konstruktivistiska tanken att lesbiskhet kan väljas. Och parallellt med att skillnader mellan könen anses existera på grund av biologiska komponenter, finns föreställningen att könsrollerna är socialt konstruerade och möjliga att förändra.

8. Både homorörelsens och kvinnorörelsens radikalisering var dessutom viktig för den lesbiska feminismen, eftersom många av dess medlemmar var sprungna ur endera (och ibland ur bägge) rörelserna.
9. ”8 mars 1976 / Tal hållet vid Grupp 8:as kvinnofest, Stockholm”. Kvinnohuset Stockholm. Talet anser jag vara Sveriges mest lesbiskt feministiskt intressanta text. Det bygger till viss del på och citerar Radicalesbians manifest. För fullängd av talet, se Hallgren 2008, 233–35.
10. Det är viktigt att påpeka att lesbiska feminister i Sverige i högre utsträckning än lesbiska feminister i USA var uttalat antikapitalistiska och inkluderade klass i sina analyser.
11. Könsseparatismen innebar alltså att kvinnor, eftersom de genom detta ansågs friare och starkare, organiserade sig utan män (se vidare Hallgren 2008, 366–96). Medvetandehöjning i basgrupp var en radikalfeministisk metod som bl.a. användes av lesbiska feminister. Basgrupperna kan ses som politiska uttryck i samspel med utsagan ”Det personliga är politiskt”. I grupperna kunde enskilda kvinnors livsberättelser speglas i andra kvinnors upplevelser, genom vilket kollektiva kvinnoerfarenheter med politisk dignitet uppstod. Medvetandehöjning, en metod som ursprungligen uppfanns av den maoistiska rörelsen, användes av kvinnorörelsen just för att kvinnor tillsammans skulle nå insikt om kvinnans underordnade ställning för att därigenom skapa både (politisk) teori och handling. Se även Hallgren 2008, 422–26.
12. Att de lesbiska feministerna tog avstånd ifrån epitetet ”manhaftig” kan, för det första, tolkas som att kvinnorna vägrar att avvika på ett från samhället förväntat sätt. Att förklara manhaftighet som ett ogiltigt homosexuellt signalement, innebär att lesbiska kvinnor underlåter att anpassa sig till att bli ”korrekta” avvikare (det vill säga manhaftiga lesbianer). För det andra definierar lesbiskfeministiska kvinnor, genom att ta avstånd från manhaftighet, sin lesbiska identitet som väsensskild från de föreställningar de själva bär om äldre homosexuella kvinnor. Här uppträder generation som analytisk variabel, och blir en betydelsebärande och skillnadsproducerande faktor mellan lesbiska kvinnor. För äldre generationers homosexuella kvinnor, tycks de yngre resonera, kan kanske bilden av en manhaftig kvinna i

- slips och kostym äga giltighet. Men inte för den nya generationens lesbiska. När lesbiskfeministiska kvinnor tar avstånd från manhaftighet, fjärrar de sig samtidigt – och för det tredje – från äldre tiders sjukförklaringar av lesbiska. Detta eftersom epitetet historiskt knutits till könsavvikelse och använts för att i samhället patologisera och marginalisera lesbiska. Att ur en könsaspekt framhålla lesbiska kvinnors vanlighet, uppfattar jag därför som en motståndsstrategi. Genom att beskriva sig som vanliga kvinnor, söker lesbiska feminister undgå att etiketteras som sjuka eller avvikande (sjukdomskategoriseringen fanns trots allt kvar till och med 1979).
13. I uppsatsen undersöker författarna, varav en själv tillhör Lesbisk Front i Stockholm, den historiska och samtida synen på homosexualitet/lesbiskhet. De gör intervjuer och genomför enkätundersökningar med gruppens medlemmar. Lesbisk Fronts symbol var först tre kvinnotecken bredvid (eller som hakar i) varandra, och kom sedan att bli två tecken intill (eller ihakande) varandra. Kvinnorna tillverkade pin-knappar med dessa symboler på.
 14. Under 1980-talets första hälft höll kvinnor sommarkurser på denna skola, som då var ambulande. 1986 köpte Kvinnohögskolegruppen, vilken bildats redan 1976 i Stockholm, en gård i byn Storsund i Dalarna på vilken Kvinnohögskolan permanentades.
 15. Under 1980-talet fanns det flera lesbiskfeministiska magasin och fanzines, såsom *Lila perspektiv*, *Stina Line* och "Häxpressen".
 16. Grupp 8:s tidning *Kvinnobulletinen* nr 4 1979 publicerar till exempel artikeln "Vad tycker du om din mens?" (6–7), i vilken kvinnor berättar om hur de upplever att menstruera. Illustrationerna till artikeln visar både blodiga tamponger och en menssvamp. Genom att svampen kokades kunde den återanvändas. En central skrift, som översattes till svenska 1975, för kvinnors själverövrande av sina kroppar var Boston Women's Health Book Collectives *Our bodies, ourselves: a book by and for women* (Boston, 1971) (se även Hallgren 2008, 339–65).
 17. Dikten *Menshäxor* återfinns även i Astridsdotterns diktsamling *Jag är en frustande drakhona* (1981, 50–1)
 18. När sexradikala lesbiska feminister under 1980-talet förespråkade lesbisk pornografi, strippshow, S/M, sexuella rollspel och publikt sex, tolkade alltså kulturfeministerna detta som mansidentifierat beteende. De menade att tanken om (makt) jämlikhet, vilken uppnåddes genom medvetandehöjning, i kvinnoidentifierade lesbiska relationer var grundläggande. Sexradikala feminister svarade, att en uppmuntran till kvinnor att utforska sexuella känslor som tidigare varit tabu, skulle uppfattas som feministisk. De kritiserade kulturfeminismen för att ha kartlagt den manliga destruktiva sexualiteten, men underlätit att formulera, problematisera och bejaka kvinnlig sexualitet (Phelan 1989, 91). Den sexradikala feminismen betonade att sexualiteten var fylld av affektiva och irrationella dimensioner, liksom att det fanns ett behov av att leva ut dessa. Målet var att skapa en sexuell revolution

av och för kvinnor. För detta ändamål skapades nya lesbiska sexuella institutioner: pornografiska videos och magasin, lesbiska sadomasochistiska klubbar och affärer med sexleksaker och sexhjälpmedel (Faderman 1991, 255). Yngre kvinnor, ofta intellektuella ur medelklassen, tog butch/femme-rollerna i bruk, och uppfattade dessa som en feministisk strategi.

19. I RFSL:s medlemstidning *Kom ut!* och gaytidskriften *Reporter* publicerades under 1980-talet artiklar som omvittnar kvinnors nyfikenhet inför sexprodukter, pornografi och S/M. I *Reporter* nr 2 1987 skriver Kerstin Särneö i artikeln "På besök i Evas trädgård" (41) om sexproduktsbutiken "Eve's Garden" i New York som vänder sig till kvinnor. I *Kom ut!* nr 6 1988 intervjuar Pia Lundahl den danska forskaren Karin Lützen i artikeln "Även feminister blir äldre, mildare och mindre krigiska" (6–7). I artikeln citeras Lützen då hon menar att något nytt håller på att ske bland lesbiska kvinnor i Danmark: "Något nytt som håller på att ske i Danmark är ett intresse för pornografi, sextoys t ex dildos, massageapparater, fräcka underkläder och lite S/M. Detta har ju varit förbjudet under 70-talet. Då var det ju clitoris och sidoliggande ställning och orgasm samtidigt, som var idealet. Men nu finns det i vissa kretsar en uppfattning att det kan berika sexualiteten att använda sig av något av dessa tillbehör."
20. Att ironi och distans tolkades som subversiva och politiserande verkansmedel av postmoderna lesbiska feminister, betydde inte att dessa uppfattades så av lesbisk-socialistiska radikalfeminister och lesbiska kulturfeminister. I materialet framgår att de två sistnämnda ofta kopplade ihop t.ex. fetischer och pornografi med kvinnoförtryck och destruktivitet (Hallgren 2008, 330–8).

ABSTRACT

In the article, I discuss the importance of the figuration "the woman-identified woman" to lesbian feminists in Sweden during the 1970s and 1980s. I examine which idea based content the figuration was given, as well as the different ways it was manifested, depending on whether it was shaped by socialist radical lesbian feminists, lesbian cultural feminists or lesbian post-modern feminists. The concept figuration should be associated with a material and political mapping of situated and bodily positions. Theoretically, I'm inspired by the social movement researchers Verta Taylor and Nancy E. Whittier, who are working with the concepts "boundaries," "consciousness," and "(re)negotiation."

The article states that the figuration "the woman-identified woman" becomes important for lesbian feminists, as it (re)negotiates the ways in which lesbian women understood their identities. The figuration contains ideas that politicizes lesbianism and associate it with political solidarity between women. The 1970s socialist radical lesbian feminists shaped "the woman-identified woman" through creating boundaries towards an older generation of homosexual women. By identifying with and desiring the figuration, they speak of themselves as women identified, conscious feminist and socialist. During the 1980s two new generations of lesbian feminists appear – the lesbian cultural feminists and the lesbian postmodern feminists. The former downplay the socialist element in the figuration, and connect it to a women-identified body, celebrating the female and goddess-like, which only can exist beyond the patriarchy. The latter view "the woman-identified woman" as hostile towards sexuality, and distance themselves from the figuration.

Keywords: den kvinnoidentifierade kvinnan, figuration, lesbisk socialistisk feminism, lesbisk kulturfeminism, lesbisk postmodern feminism